Ireneusz Fura[1]
Uczelnia Techniczno-Handlowa im. Heleny Chodkowskiej, Warszawa

https://doi.org/10.29316/9788368103373_1

STRUKTURALNE UWARUNKOWANIA ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA GLOBALNEGO W PERSPEKTYWIE DO 2034 ROKU

STRUCTURAL FACTORS UNDERLYING GLOBAL SECURITY THREATS: A OUTLOOK THROUGH 2034

Streszczenie

Celem rozdziału jest analiza współczesnych i przyszłych uwarunkowań rozwoju przestępczości zorganizowanej w perspektywie globalnej oraz identyfikacja kluczowych czynników wpływających na jej ewolucję w kontekście zmian technologicznych, społeczno-gospodarczych i geopolitycznych. Szczególna uwaga została poświęcona roli nowych technologii, procesów globalizacji, migracji oraz niestabilności politycznej jako determinantów rozwoju międzynarodowych sieci przestępczych. Główny problem badawczy sformułowano: W jaki sposób zmiany technologiczne, ekonomiczne i społeczno-polityczne wpływają na rozwój oraz transformację współczesnej przestępczości zorganizowanej w skali globalnej? Problem ten obejmuje również zagadnienia związane z wykorzystaniem cyberprzestrzeni, systemów

[1] https://orcid.org/0000-0003-0649-2395, e-mail: irekfura@poczta.onet.pl

finansowych oraz słabości instytucji państwowych przez zorganizowane grupy przestępcze. W opracowaniu zastosowano przede wszystkim metody jakościowe. Wykorzystano analizę literatury przedmiotu oraz analizę dokumentów i raportów instytucji międzynarodowych, takich jak raporty Europolu, World Economic Forum czy Haskiego Centrum Studiów Strategicznych. Zastosowano także metodę analizy porównawczej oraz metodę analizy prognostycznej, umożliwiające identyfikację trendów i potencjalnych kierunków rozwoju przestępczości zorganizowanej w perspektywie najbliższej dekady.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo globalne, zagrożenia, siły strukturalne, rozwój społeczny, przestępczość zorganizowana

Abstract

The aim of the chapter is to analyse the current and future determinants of organised crime's development globally and to identify the key factors influencing its evolution amid technological, socio-economic, and geopolitical changes. Particular attention was paid to the roles of new technologies, globalisation, migration, and political instability in shaping the development of international criminal networks. The main research problem was formulated as follows: How do technological, economic, and socio-political changes affect the development and transformation of modern organised crime on a global scale? This problem also includes issues related to the use of cyberspace, financial systems and the weaknesses of state institutions by organised crime groups. The study mainly uses qualitative methods. An analysis of the literature on the subject and of documents and reports from international institutions, such as Europol, the World Economic Forum, and the Hague Centre for Strategic Studies, was used. The methods of comparative analysis and prognostic analysis were also used, enabling the identification of trends and potential directions of development in organised crime over the next decade.

Keywords: global security, threats, structural forces, social development, organised crime

Wstęp

Współczesne środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego ulega dynamicznym przemianom, które są konsekwencją złożonych procesów politycznych, społecznych, gospodarczych oraz technologicznych. Globalizacja, rozwój technologii informacyjnych, zmiany klimatyczne, migracje ludności oraz transformacje demograficzne powodują powstawanie nowych zagrożeń i wyzwań dla systemów bezpieczeństwa państw oraz społeczności

międzynarodowej. W rezultacie tradycyjne postrzeganie bezpieczeństwa, koncentrujące się głównie na wymiarze militarnym, zostało rozszerzone o liczne czynniki o charakterze pozamilitarnym, które coraz częściej decydują o stabilności systemu globalnego. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że współczesne zagrożenia dla bezpieczeństwa globalnego są w dużym stopniu determinowane przez tzw. siły strukturalne, obejmujące przede wszystkim uwarunkowania geostrategiczne, technologiczne, klimatyczne oraz demograficzne. Czynniki te oddziałują na siebie wzajemnie, tworząc skomplikowaną sieć zależności, która wpływa zarówno na rozwój gospodarczy, funkcjonowanie państw, jak i bezpieczeństwo społeczeństw. Szczególnie istotną rolę odgrywa przy tym rozwój nowych technologii, w tym sztucznej inteligencji, który z jednej strony stwarza nowe możliwości rozwoju cywilizacyjnego, z drugiej natomiast generuje nowe rodzaje zagrożeń, w tym w cyberprzestrzeni czy w obszarze informacyjnym.

Istotnym elementem współczesnego środowiska bezpieczeństwa jest również nasilająca się polaryzacja społeczna, wzrost napięć wewnątrzpaństwowych oraz rozwój zorganizowanych form przestępczości. Globalne sieci przestępcze coraz częściej wykorzystują procesy globalizacji, rozwój technologii cyfrowych oraz nierówności społeczno-ekonomiczne do rozszerzania swojej działalności. W konsekwencji zagrożenia o charakterze transnarodowym stają się jednym z kluczowych wyzwań dla państw oraz instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo międzynarodowe. Złożoność i wielowymiarowość współczesnych zagrożeń powodują konieczność prowadzenia pogłębionych analiz prognostycznych, pozwalających identyfikować potencjalne kierunki rozwoju środowiska bezpieczeństwa w perspektywie długoterminowej. Szczególnego znaczenia nabierają w tym kontekście analizy obejmujące zarówno krótkoterminowe, jak i długoterminowe trendy rozwojowe, które mogą wpływać na stabilność systemu międzynarodowego.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie i analiza strukturalnych uwarunkowań zagrożeń dla bezpieczeństwa globalnego w perspektywie do roku 2034. W rozdziale podjęto próbę identyfikacji kluczowych czynników kształtujących współczesne środowisko bezpieczeństwa oraz określenia ich potencjalnego wpływu na rozwój zagrożeń o charakterze globalnym w nadchodzącej dekadzie.

Rozwój społeczny

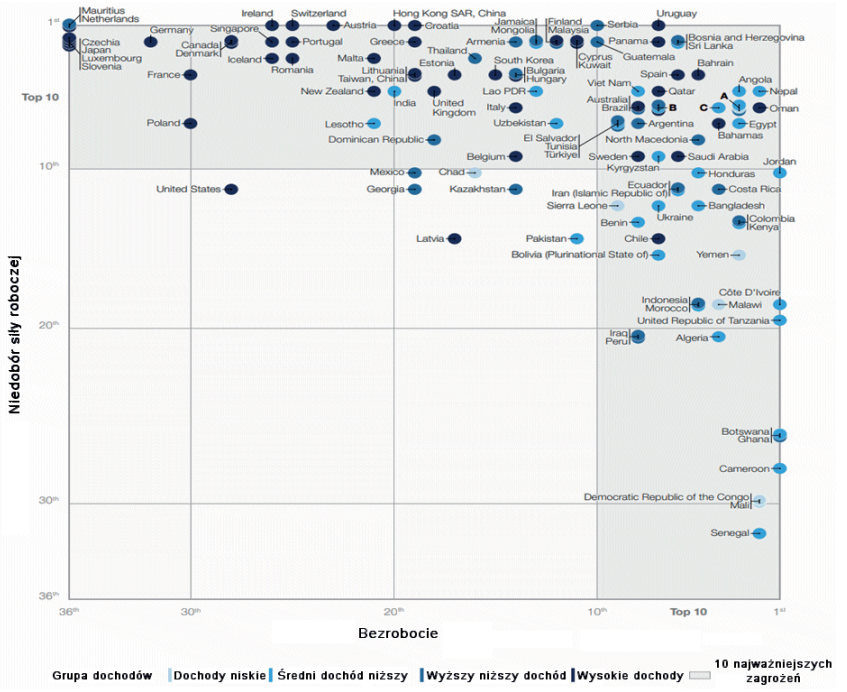
Ostatnie dekady to ogromny postęp cywilizacyjny ludzkości, zarówno w technice, gospodarce, nauce, jak i w medycynie. Jednak takie osiągnięcia ludzkości muszą się liczyć z tym, że nawet najlepiej funkcjonujące systemy mogą zostać zachwiane, czego przykładem był okres pandemii wirusa COVID-19 (2020-2022). Okres ten był odczuwalny globalnie w wielu aspektach życia, w tym gospodarkach, gdzie świetnie prosperujące gospodarki wielu państw w ciągu kilku miesięcy znacznie spowolniły, a mobilność pracowników została w tamtym czasie ograniczona do niezbędnego minimum. Efektem tamtego okresu jest zauważalna malejąca mobilność gospodarcza – lub zdolność do poprawy statusu ekonomicznego i związanych z nim wyników zarówno w gospodarkach rozwiniętych, jak i rozwijających się, wraz ze zmianami na rynkach pracy i obecną edukacją. Polityka pracy i polityka społeczna stają się przestarzałe w kontekście zmian demograficznych (World Economic Forum, 2024). Nowym elementem na globalnej liście zagrożeń w horyzoncie dwuletnim jest brak możliwości ekonomicznych i prawdopodobnie dotkliwość ta pogorszy się w dłuższej perspektywie. Powodem tego zjawiska, zdaniem respondentów GRPS, będą: bezrobocie jako główny czynnik napędzający, brak możliwości ekonomicznych wynikających ze złożonej mieszanki innych globalnych zagrożeń. Obejmuje to krótkoterminowe ryzyka gospodarcze, takie jak pogorszenie koniunktury gospodarczej i inflacja, oraz pilne ryzyka społeczne, takie jak erozja praw człowieka, przemoc wewnątrzpaństwowa i polaryzacja społeczna (World Economic Forum, 2024).

Należy liczyć się z tym, że bez właściwego zarządzania zachodzącymi transformacjami gospodarczymi w skali regionalnej, a może i globalnej, mobilność gospodarcza zatrzyma się na obecnym poziomie, a następnie może odwrócić się. Wpływ na to w następnej dekadzie będą mieć między innymi: zmiany klimatyczne, postępy w dziedzinie technologii sztucznej inteligencji, zmiany demograficzne i dynamika geopolityczna. Zjawiska te będą się nasilać i oddziaływać na siebie, a skutkiem tego w wielu krajach będzie prawdopodobnie brak korelacji między popytem a podażą pracy. Podobnych problemów należy spodziewać się także między wieloma państwami. W takiej sytuacji spójność społeczna i polityczna w najbliższych dziesięciu latach będzie wątpliwa.

Zmiany klimatyczne i gwałtowny rozwój sztucznej inteligencji będą powodować powstawanie zakłóceń na rynkach pracy gospodarek na całym świecie. Zmiany te będą przyczyną zdecydowanych zmian jakościowych i ilościowych miejsc pracy oraz ich rozkładu, a także ich utraty, co za tym doprowadzi do powstania różnych zagrożeń, głównie dla bezpieczeństwa wewnętrznego państw przyjmujących emigrantów. Te gospodarki, które nie będą mogły tworzyć kolejnych miejsc pracy, przekwalifikowywać czy asymilować emigrantów, będą narażone na spowolnienie gospodarcze i w konsekwencji na opóźnienie rozwoju. Jednak będą także takie gospodarki, w których w związku z mobilnością zawodową i społeczną ich obywateli będą borykać się z deficytem pracowników w istotnych gałęziach przemysłu, co także powoduje spowalnianie przemian gospodarczych i postępu gospodarczego.

Zauważyć trzeba, że wymienione zjawiska (zmiany klimatyczne i technologie sztucznej inteligencji) mogą paradoksalnie w określonych przypadkach pomóc w rozwiązywaniu problemu nierówności ekonomicznych poprzez stworzenie nowych możliwości uzyskania dochodu w wielu sektorach. Transformacja w kierunku zerowej emisji netto doprowadzi do ogólnego wzrostu liczby miejsc pracy w sektorze energetycznym. Według szacunków Międzynarodowej Agencji Energetycznej w sprawie zerowej emisji netto do 2050 r. powstanie około 14 mln nowych miejsc pracy w sektorze dostaw energii, a produkcja paliw kopalnych może stracić 5 mln pracowników, co wyraźnie powoduje zapotrzebowanie na około 9 mln pracowników w tym obszarze. Ponadto branże czystej energii, takie jak motoryzacja i budownictwo, wymagałyby dodatkowych około 16 milionów pracowników. Oznacza to, że do 2030 r. może powstać łącznie ponad 30 mln miejsc pracy w sektorze czystej energii, efektywności energetycznej i technologii niskoemisyjnych. Należą do nich świeżo utworzone miejsca pracy, na przykład dzięki poprawie wydajności. Obejmują one również nowe role dla obecnych pracowników w budownictwie, przy wytwarzaniu produktów redukujących emisje, takich jak pojazdy elektryczne i urządzenia hiperwydajne, oraz w innowacyjnych technologiach, takich jak wodór (Cozzi, Motherway, 2021). Mając na uwadze perspektywy rozwoju infrastruktury odnawialnej, należy oczekiwać, że globalny sektor budowlany do 2030 roku znacznie zwiększy swoją wielkość, a miejsca pracy związane z tym, tj. handel i inżynieria, będą jednymi z tych, które według prognoz odnotują największy wzrost w nadchodzących latach.

Trzeba liczyć się z tym, że wraz z rozwojem technologii odnawialnych znacząco wzrośnie rotacja miejsc pracy, ponieważ przemiany te powodują równoległe wypieranie pracowników, a procesy te nie będą równomiernie rozłożone między gospodarkami ani w ich obrębie. Trzeba być świadomym, że wiele tworzonych miejsc pracy nie będzie znajdować się w tej samej lokalizacji, branży lub przedziale umiejętności co dostępni lub zwolnieni pracownicy, co oznaczać będzie wzrost znaczenia możliwości mobilności potencjalnych pracowników. Rosnące niedopasowanie siły roboczej między krajami jest już widoczne; znalazło się w pierwszej piątce rankingów ryzyka dla 52 krajów w ciągu najbliższych dwóch lat, podczas gdy bezrobocie znajduje się w pierwszej piątce zagrożeń w 30 krajach. Jak pokazano na Rysunku 1, prawie wszystkie badane kraje uwzględniają co najmniej jedno z tych zagrożeń w swoich rankingach Top 10: kraje o niskim i niższym średnim dochodzie mają tendencję do umieszczania bezrobocia wyżej, podczas gdy respondenci o wyższych, średnich i wysokich dochodach są bardziej zaniepokojeni niedoborem siły roboczej (World Economic Forum, 2024).

Rysunek 1. Postrzeganie ryzyka w poszczególnych krajach: Zatrudnienie

Źródło**:** World Economic Forum, 2024.

W związku z powyższym jednym z najważniejszych wyzwań społecznych w najbliższej dekadzie będzie tworzenie miejsc pracy w poszczególnych gospodarkach. Proces ten w dużej mierze będzie uzależniony od dostępu do inwestycji w transformację klimatyczną i technologiczną oraz od wyboru ich rozmieszczenia. Problematyka ta jest już szeroko wspierana przez wiele rządów, a fundusze i subsydia są ukierunkowane na krajowy rozwój powiązanych branż. Należy jednak mieć na uwadze różny poziom rozwoju gospodarczego państw i ich zdolności czasowe i aspekty społeczne zmian strukturalnych swoich gospodarek do spodziewanych potrzeb globalnego rynku. Spowodować to może, że inwestycje prawdopodobnie staną się jeszcze bardziej skoncentrowane w stosunkowo stabilnych gospodarkach rozwiniętych. Globalna luka w finansowaniu energii odnawialnej jest również silnie skoncentrowana na rynkach wschodzących ze względu na wyższe ryzyko, a co za tym idzie, mniejszą skłonność do inwestowania potencjalnych inwestorów. W związku z tym, że Stany Zjednoczone, Europa i Chiny nie są narażone na taki sam stopień ryzyka niedoinwestowania i stosowania na tych rynkach różnego rodzaju zachęt finansowych, kapitał inwestycyjny jest bardziej dostępny, a luka w finansowaniu jest mniejsza, szczególnie w krajach Europy Zachodniej (D'Olier-Lees, 2023).

Natomiast rynki postrzegane jako niestabilne lub mniej stabilne, o niższych dochodach, podatne na konflikty wewnętrzne i zewnętrzne są postrzegane przez potencjalnych inwestorów, szczególnie prywatnych, jako zbyt ryzykowne dla inwestycji lub działalności gospodarczej, w tym dla transformacji klimatycznej. Sytuacja taka dodatkowo może w najbliższej dekadzie pogłębić najsłabsze gospodarki, które w większości borykają się z wieloma problemami związanymi między innymi: zadłużeniem, niestabilnością polityczną czy problemami społecznymi. Problematyka transformacji klimatycznej i nowoczesnych technologii może być przyczyną wytworzenia w najbliższych latach zagrożeń w obszarze podaży pracy i popytu na nią. Jesteśmy już świadkami sytuacji, w której to nadwyżka demograficzna niektórych rynków rozwijających się przeradza się w dylemat demograficzny, który poprzez migracje ludności generuje problemy struktur społecznych w państwach wysoko rozwiniętych. Skutkiem tego zjawiska jest zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego tych państw. Dodatkowo państwa, które nie poczynią istotnych inwestycji związanych z transformacją klimatyczną

czy nowymi technologiami, nie będą czerpać dochodów związanych z tymi obszarami i tym samym będą zagrożone podobnymi problemami jak te wysoko rozwinięte, ale o większej skali. Zdaniem wielu ekspertów, większość rozwiniętych gospodarek tworzących miejsca pracy w sektorze transformacji klimatycznej może pogorszyć i tak trudną sytuację na rynkach pracy (Ragsdale, Hall, 2023).

Pojawienie się nowych miejsc pracy spowoduje odpłynięcie wykwalifikowanych pracowników przede wszystkim z branży budowlanej, głównie mieszkaniowej (LaRocco, Goldberg, 2023). Problem ten dotyczy w zasadzie wszystkich wysoko rozwiniętych gospodarek, np. Europy, Stanów Zjednoczonych, Australii czy Chin. Zjawisko to może zachęcić do zastępowania dotychczasowych miejsc pracy wymagających niższych kwalifikacji oraz zachęcić do migracji i zwiększonej mobilności siły roboczej. W związku z kurczącą się i starzejącą się siłą roboczą, firmy w gospodarkach rozwiniętych będą starały się wykorzystać możliwości w zakresie produktywności oferowane przez sztuczną inteligencję, wdrażając je szybko i na dużą skalę. Należy przewidywać, że już w najbliższej dekadzie to generatywna sztuczna inteligencja będzie w coraz większym stopniu zastępować pracowników o średnich kwalifikacjach (inteligencja biologiczna i maszynowa), zwłaszcza w sektorze usług. Sytuacja taka, umożliwiając sprawne wdrożenie technologii sztucznej inteligencji, może w stosunkowo krótkim czasie wyprzeć kompetencje ludzkie, prowadząc do przejścia od niedoboru pracowników do niepełnego zatrudnienia i bezrobocia w niektórych częściach tych gospodarek oraz wywołując podobny efekt w gospodarkach rozwijających się.

Eksperci World Economic Forum przewidują, że w miarę zbliżania się do 2030 r. widoczna będzie erozja krytycznych filarów Celów Zrównoważonego Rozwoju (SDGs) i może nadać ton następnej dekadzie, ponieważ międzynarodowe wsparcie dla ścieżek zrównoważonego rozwoju zawęża się. W związku z licznymi problemami wewnętrznymi wielu gospodarek i słabnącą współpracą międzynarodową istnieje ryzyko pojawienia się wzrostu zjawiska ubóstwa, a tym samym motywacje na użytek wewnętrznych spraw państw oraz ich bezpieczeństwa narodowego mogą być powodem kierowania pomocy na potrzeby doraźne społeczeństw, a nie perspektywiczne, np. środki pomocowe przeznaczone na transformację klimatyczną mogłyby zostać przekierowane na budowę infrastruktury podwójnego zastosowania.

Sytuacja w wielu przypadkach będzie mieć przyzwolenie społeczne i przyznać trzeba, że byłaby wiarygodnie uzasadniona, szczególnie w gospodarkach dotkniętych bezrobociem czy szerszymi kryzysami gospodarczymi lub zagrożonych atakiem zbrojnym i utratą suwerenności.

Ważnym aspektem w najbliższej dekadzie będzie niebezpieczeństwo zachwiania indywidualnych dróg do dobrobytu gospodarczego z uwagi na przedstawione wcześniej dwojakie przemiany gospodarcze, co utrwala podziały technologiczne, edukacyjne i społeczne. Bierność rządzących lub ich partykularne cele polityczno-gospodarcze mogą doprowadzić do zniechęcenia pracowników do przekwalifikowania się, równoległego do mobilności zawodowej i społecznej. Trzeba się liczyć z faktem braku dostępu do możliwości uzyskania dochodu przez coraz szersze grupy pracowników, zarówno fizycznych, jak i umysłowych. Jak twierdzą eksperci z World Economic Forum, zjawisko to, niestety, jest nieuchronne i może zaskoczyć pracowników.

Najnowsze badania wskazują, że przed 2027 r. trzech na pięciu pracowników będzie wymagało szkolenia. Problemem będzie mobilność pracowników związana z ich klasą społeczno-ekonomiczną i wiekiem. Pomimo możliwości wykorzystania sztucznej inteligencji w procesie szkolenia pracowników, nie wszyscy będą mieć możliwość przekwalifikowania się w obrębie danego kraju czy między krajami (World Economic Forum, 2023).

Będzie to spowodowane brakiem przez niektórych pracowników odpowiednich środków finansowych, niezbędnych do przekwalifikowania się na potrzeby innych gałęzi przemysłu. Pracownicy ci będą zmuszeni do pozostania lub znalezienia mniej ambitnych, ale bardziej stabilnych i bezpiecznych źródeł zatrudnienia. Dodatkowo, powszechnie postępująca automatyzacja funkcji na wielu już podstawowych poziomach zatrudnienia może stworzyć pewną barierę edukacyjną dla wejścia na rynek pracy, potęgując jednocześnie wyzwania związane z mobilnością społeczną. W dłuższej perspektywie miejsca pracy dla wyżej wykwalifikowanych, droższych pracowników mogą być również zagrożone zarówno ze względu na inteligencję maszyn, jak i moc maszyn, przy czym bariery wynikają z przestarzałości i naturalnej utraty przez nich umiejętności, a także z postępu technologicznego.

Właściwi decydenci/rządzący muszą mieć świadomość, że konieczne może być wdrożenie przygotowanych odpowiednich działań ochronnych w obszarze socjalnym dla tych pracowników, którzy będą mieć trudności

z ponownym wejściem na rynek pracy. Sytuacja taka może spowodować pojawienie się zjawiska ubóstwa czy bezdomności, a w krajach szczególnie ubogich także zjawiska głodu. Należy liczyć się z tym, że w wielu państwach może pojawić się problem z dostępem do artykułów pierwszej potrzeby, w tym do opieki zdrowotnej i zakwaterowania, dla pewnych grup społecznych. Sytuacja taka będzie sprzyjać rozwojowi przestępczości, w tym tej zorganizowanej. Rządzący chętnie będą mogli wykorzystać takie sytuacje do wzmocnienia sił zbrojnych czy sił porządkowych w celu utrzymania bezpieczeństwa wewnętrznego. Mogą także wystąpić zjawiska radykalizujące nastroje społeczne, jak nacjonalizm czy rasizm. Nie można również wykluczyć przymusowych przesiedleń, ekonomicznie zasadnych migracji w poszukiwaniu lepszych warunków ekonomicznych i, być może, pomocy społecznej.

Wymienione skutki mogą być wyczuwalne zarówno w gospodarkach rozwijających się, jak i w gospodarkach wysoko rozwiniętych. Prawdopodobne zakłócenia w zatrudnieniu mogą również sprawić, że wiedza, technologia, dochody i bogactwo staną się jeszcze bardziej skoncentrowane, utrwalając cykle ubóstwa.

Sytuacje wynikające z warunków ekonomicznych będą rodziły frustracje prowadzące do podziałów społecznych, a sprzeciw wobec technologii i zrównoważonego rozwoju będzie napędzany przez pracowników zagrożonych tymi dwoma transformacjami. Trzeba mieć świadomość możliwości wybuchu protestów społecznych, w tym strajków i zamieszek, które będą paraliżować usługi publiczne, transport i infrastrukturę, w tym krytyczną.

Badania przedstawione w Global Risks Report wykazały, że konkurujące ze sobą wymagania inwestycyjne oznaczają, że niewiele krajów prawdopodobnie będzie miało fiskalną przestrzeń do inwestowania w kapitał ludzki w dłuższej perspektywie – w edukację i systemy opieki zdrowotnej, które mają fundamentalne znaczenie dla realizacji możliwości gospodarczych. Będzie to najbardziej odczuwalne na najbardziej wrażliwych rynkach, które, jak już wcześniej wspomniano, mogą stanąć w obliczu potencjalnego kryzysu inwestycyjnego o destrukcyjnych skutkach długoterminowych. Ponieważ przestrzeń fiskalna jest ograniczona, a finansowanie prywatne pozostaje ograniczone, rynki te będą w coraz większym stopniu zmuszone do wyboru pomiędzy, na przykład, spłatą zadłużenia zagranicznego, zapewnieniem

silnej i natychmiastowej siatki bezpieczeństwa dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji, inwestowaniem w przyszłe dywidendy wzrostowe oferowane przez działania w dziedzinie klimatu i rozwój technologiczny, zarządzaniem zmianą klimatu i przystosowaniem się do niej lub wspieraniem długoterminowych zdolności adaptacyjnych kapitału ludzkiego poprzez systemy opieki zdrowotnej i edukacji.

Wynikiem takiej sytuacji będą oczekiwania społeczeństw w stosunku do rządowych działań interwencjonistycznych, które będą mogły doprowadzić do rozluźnienia polityki fiskalnej, a tym samym do zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego obywateli, w tym na przykład stabilności zatrudnienia. Możliwe okazać się może wzrost podatków nakładanych na sektor technologiczny (automatyzacji lub sztucznej inteligencji) i redystrybucja uzyskanych z tego tytułu zysków na potrzeby socjalne. Przykładem mogą być działania interwencyjne wielu rządów podczas pandemii (programy masowych szczepień) i niedawnego kryzysu energetycznego w Europie (pakiety wsparcia finansowego dla gospodarstw domowych i przedsiębiorstw) (Agyemang, Giles, 2023).

Trzeba zauważyć, że rządzący, których działania będą uważane za niewystarczające, będą tracić na popularności, a zyskiwać będą ruchy, które będą zbijać kapitał polityczny na rozczarowaniu klas niższych i średnich, które nie będą widzieć szans w przyszłości własnej i swoich rodzin. Sytuacje takie będą rodzić niepokoje społeczne, radykalizm polityczny i społeczny czy emigrację zarobkową.

Reasumując, transformacja ekologiczna i sztuczna inteligencja dają i będą dawać znaczne możliwości rozwoju społeczeństw, ale muszą one być wprowadzane z rozwagą i z uwzględnieniem poziomu rozwoju poszczególnych społeczeństw, ich potrzeb, możliwości ekonomicznych. W przypadku właściwego zarządzania i współpracy międzynarodowej, realizowana może być w najbliższej dekadzie skuteczna mobilność zawodowa i społeczna, która skutecznie będzie chroniła przed zagrożeniami i zapewniała ponadnarodowy rozwój gospodarczy i społeczny. Przykładem mogą być działania wielu korporacji bazujących na pracy w formie zdalnej połączonej z wymianą umiejętności a także z transferem technologii. Ważnym aspektem powinno być wsparcie wielostronnych i międzynarodowych mechanizmów finansowych, które mogłyby również zmniejszyć rzeczywiste i postrzegane ryzyko

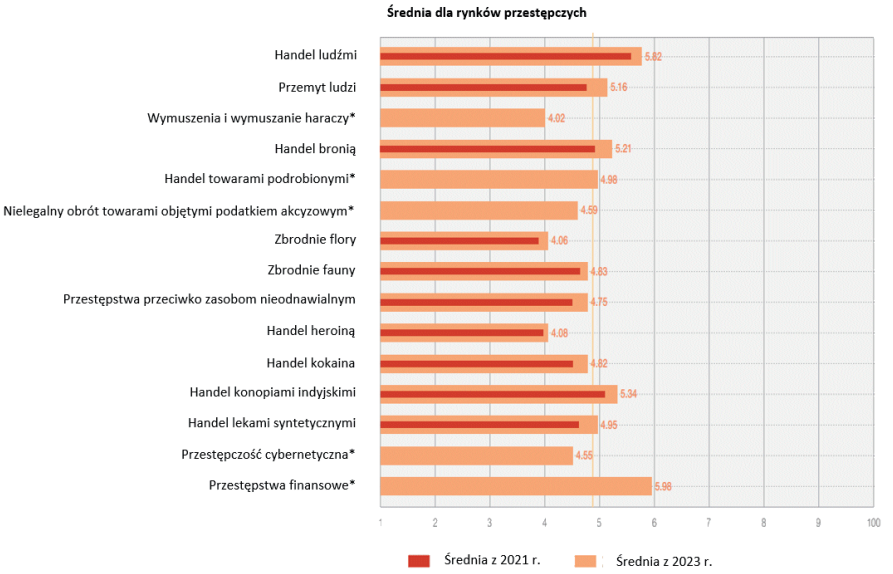
w krajach najbardziej podatnych na zagrożenia, aby odblokować przepływy finansowania.

Perspektywiczne zmiany w systemach zatrudnienia mogą być trudne do akceptacji przez społeczeństwa, ale mając na uwadze, że zmiany klimatyczne, jak i technologie sztucznej inteligencji będą wpływać na rynki pracy, rozwiązania mające na celu poprawę mobilności gospodarczej muszą być dostosowane do konkretnych zagrożeń, takich jak niedobory siły roboczej na poziomie przemysłu i kraju. W wyniku takich działań, na przykład, pracownicy zwolnieni z branż wysokoemisyjnych mogą zasilić sektor ekologiczny, ale warunkiem w wielu przypadkach będzie ich gotowość do przekwalifikowania się oraz mobilność. Wymierną pomoc społeczeństwom dotkniętym w szczególny sposób przez transformację klimatyczną i technologie sztucznej inteligencji może udzielić rozwój takich sektorów jak na przykład: zdrowie, opieka, edukacja, turystyka, hotelarstwo, rolnictwo, usługi osobiste i kultura. Niemniej, w najbliższej dekadzie płynne przejście transformacji klimatycznej i implementacja technologii sztucznej inteligencji, wymagać będzie nieuniknionej współpracy podmiotów publicznych i prywatnych.

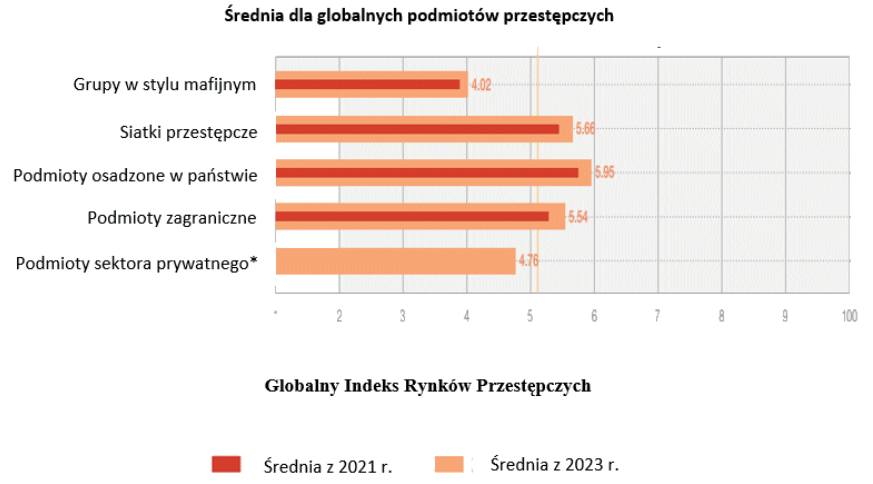
Przestępczość zorganizowana

Powszechna globalizacja życia społeczeństw nie ominęła również przestępczości zorganizowanej, która niestety rozwija się zarówno pod względem celów, jak i operacji, stając się tym samym ogromnym problemem dla wszystkich krajów. Analiza danych wskazuje, że nastąpił wzrost przestępczości na wszystkich rynkach (Rysunek 2) a przestępczość zorganizowana nadal jest główną sprawcą ofiar śmiertelnych. Dane Instytutu Ekonomii i Pokoju zawarte w opracowaniu *Global Peace Index 2023* oraz Biura Narodów Zjednoczonych ds. UNODC w materiale Global Study on Homicide pokazuje, że w wyniku działalności zorganizowanych grup przestępczych w latach 2000-2019 rocznie traciło życie około 65 000 osób.

A. Światowe rynki przestępcze

B. Podmioty przestępcze na całym świecie

Rysunek 2. Globalne rynki przestępcze

Źródło: World Economic Forum, 2024.

Średnie globalne z 2021 r. w porównaniu z 2023 r. W 2023 r. do Globalnego Indeksu Przestępczości Zorganizowanej dodano szereg nowych wskaźników, oznaczonych gwiazdką. Przestępstwa finansowe odnoszą się do przestępczości zorganizowanej, która powoduje straty finansowe dla państwa, podmiotu i/lub osób prywatnych poprzez szereg działań. Biorąc jednak pod uwagę pokrywanie się z innymi kategoriami, w przypadku gdy takie działania można przypisać innemu rynkowi przestępczemu w ramach indeksu, przestępstwa finansowe podlegają odpowiedniemu wskaźnikowi rynkowemu (na przykład oszustwa związane z zamówieniami publicznymi dotyczącymi zamówień rolnych należą do przestępstw związanych z florą).

Nielegalna działalność gospodarcza jest ryzykiem, które nie jest uwzględniane w pierwszej dziesiątce globalnych ryzyk dotkliwości w perspektywie krótkoterminowej i długoterminowej w horyzoncie dwuletnim, jak i 10-letnim. Jednak zagrożenia wynikające z nielegalnej działalności gospodarczej należy traktować niezwykle poważnie zarówno w perspektywie krótkoterminowej, jak i długoterminowej. Spowodowane są one między innymi przez pogorszenie koniunktury gospodarczej, brak możliwości gospodarczych, brak bezpieczeństwa cybernetycznego i mimowolną migrację, a także bezrobocie, przemoc wewnątrzpaństwową i konfrontację geoekonomiczną (World Economic Forum, 2024).

To syndykaty przestępcze i powiązane z nimi nielegalne rynki będą napędzać w najbliższych latach rozwój przestępczości zorganizowanej. Z kolei zjawisko ekspansji nielegalnych rynków wynikać będzie z sytuacji społeczno-gospodarczych w poszczególnych krajach czy regionach świata, ale także z ich charakterystyk środowiskowych. Dodatkowo, w celu prowadzenia tych procederów będą wykorzystywane nowe technologie związane z cyberprzestrzenią i jej bezpieczeństwem. W najbliższych 10 latach należy liczyć się z tym, że mogą upaść niektóre legalne rządy, powodując tym samym sytuacje, w których to zorganizowane grupy przestępcze będą starały się wykorzystać słabość podmiotów państwowych w celu realizacji swoich celów na styku z podmiotami państwowymi.

W nadchodzącej dekadzie tzw. „czarne rynki" prawdopodobnie będą się dalej rozprzestrzeniać, tworząc kolejne źródła dla swojej działalności, której kosztami tak naprawdę będą ponosić (będą obłożone) poszczególne społeczeństwa.

Raport Haskiego Centrum Studiów Strategicznych wprowadza nowe, proste ramy opisu głównych sił kształtujących współczesną przestępczość zorganizowaną. Ramy te obejmują różne czynniki, które mieszczą się w pięciu kategoriach analizy i wzajemne powiązania między tymi kategoriami:

- towary i usługi, które leżą u podstaw globalnej działalności przestępczej,
- osoby zaangażowane w działalność przestępczą lub utrzymujące się z niej,
- pieniądz, systemy finansowe i infiltracja gospodarcza, które leżą u podstaw nielegalnego handle,
- technologia, która w coraz większym stopniu przenika wszelkie formy przestępczości zorganizowanej,
- zakres, w jakim wszystkie te zmienne pozwalają podmiotom przestępczym na projekcję siły (politycznej) i sprawowanie faktycznej kontroli nad (nowym) terytorium (Bastrup-Birk i in., 2023).

Ponadto, umożliwiając analizę konkretnych zmian w ramach każdej z tych kategorii, ramy te mogą stanowić wytyczne w zakresie monitorowania nowych wydarzeń, a także informować o interwencjach politycznych.

Zdaniem autorów wymienionego raportu, współczesna przestępczość zorganizowana w globalnie powiązanym świecie charakteryzuje się bardziej płynnymi, zdecentralizowanymi, zaawansowanymi technologicznie i odpornymi sieciami handlowymi. Cechą charakterystyczną przestępczości zorganizowanej jest to, że sieci te wykorzystują w ramach swojej działalności szeroką gamę profesjonalnych usługodawców i systemowych podmiotów wspomagających. W globalnej gospodarce przestępczej różne podmioty wchodzą w relacje i dokonują transakcji, zgodnie ze swoimi potrzebami biznesowymi, wykorzystując wyspecjalizowane organizacje ponadnarodowe, na przykład w zakresie księgowości, logistyki czy bezpieczeństwa (cybernetycznego).

W najbliższej dekadzie międzynarodowa przestępczość zorganizowana będzie w coraz większym stopniu oparta na szarej (lub równoległej) globalnej nielegalnej gospodarce, a także na niejawnych instrumentach transferowych i inwestycyjnych. Aspekty te będą się coraz częściej krzyżować z formalnie regulowanym systemem finansowym. Trzeba liczyć się z tym, że

przestępcze struktury finansowe będą tworzone na bazie skomplikowanych struktur finansowych i korporacyjnych. Pod pozorem legalnej działalności, celem takiego działania będzie chęć ukrycia prawdziwych środków finansowych lub innych dóbr. Charakterystyczne jest i w najbliższej przyszłości będzie, że grupy przestępcze (siatki przestępcze) na całym świecie łączą podobne metody prania brudnych pieniędzy. Prawdopodobnie rozwijane będą takie metody jak zakładanie małych, lokalnych przedsiębiorstw opartych na gotówce, nabywanie nieruchomości na dużą skalę i inwestowanie w sektorach od budownictwa, wydobycia i transportu po gospodarkę odpadami i energię odnawialną. Coraz częstszym zjawiskiem będzie przenikanie grup zorganizowanej przestępczości w struktury podmiotów władzy.

Zwrócić należy uwagę, że zagrożenia społeczno-gospodarcze zwiększą narażenie na działalność organizacji przestępczych. Migracja związana z konfliktami lub klimatem będzie prawdopodobnie napędzać wyzysk ze strony podmiotów przestępczych zajmujących się na przykład pracą dzieci i cyberniewolnictwem. Dodatkowo, dezintegracja społeczna, segregacja miejska, ubóstwo i nierówności ekonomiczne, potencjalne czynniki napędzające działalność przestępczą, mogą skłonić więcej osób do działalności przestępczej. Według badań GRPS, najsilniejszym czynnikiem napędzającym nielegalną działalność gospodarczą jest bezrobocie. Jeżeli w następnej dekadzie ubóstwo i bezrobocie staną się chronicznym problemem w krajach narażonych na kryzysy związane z utrzymaniem, przestępczość może stać się głównym źródłem dochodu i jedynym sposobem dostępu do artykułów pierwszej potrzeby dla niektórych społeczności.

W związku z tym, że przestępczość zorganizowana jest zakorzeniona w społeczeństwie i gospodarce, rekrutacja do organizacji przestępczych, w coraz większym stopniu odbywa się w kontekście szybkich zmian klimatycznych, demograficznych, technologicznych i systemowych. Do rozprzestrzeniania się społecznych źródeł i „punktów zapalnych" przestępczości zorganizowanej przyczyniają się i przyczyniać się będą migracja i urbanizacja, które często znajdują się w enklawach ubóstwa i marginalizacji i/lub tam, gdzie formalne zarządzanie i administrowanie są ograniczone i tym samym nieskuteczne. Ponadto zorganizowane grupy przestępcze rutynowo wykorzystują wstrząsy, ogniska niestabilności, a także politycznie, gospodarczo i społecznie zmarginalizowane grupy wyborców oraz możliwości

strukturalne (w tym geostrategiczne zmiany w systemie międzynarodowym) do ustanawiania przyczółków na nowych rynkach, rekrutacji nowych członków lub rozszerzania swojej działalności. Ich dostęp i wpływy nie pozostały niezauważone przez podmioty państwowe, które coraz częściej zwracają się do podmiotów przestępczych jako niezaprzeczalnych dźwigni zastępczych wpływów w wielobiegunowym świecie. Prowadzić to będzie do jeszcze szerszego powstania mikroekonomicznych i politycznych obszarów nielegalnej działalności. W celu realizacji swoich interesów siatki przestępcze, wspierane i napędzane przez niepohamowany popyt na nielegalne towary i usługi, będą się również coraz bardziej sprawne w wykorzystywaniu zarówno nowych technologii, jak i wstrząsów strukturalnych w systemie międzynarodowym, począwszy od różnego rodzaju pandemii i zmiany klimatu, a skończywszy na konfliktach i niestabilności zarówno krajowych, jak i regionalnych i globalnych.

Należy liczyć się także ze wzrostem zagrożenia w wyniku szybkiej integracji zaawansowanych technologii, a tym samym z narażeniem znacznej części światowej populacji na potencjalne wykorzystanie cyfrowe i fizyczne. Spodziewać się należy, że siatki przestępczości zorganizowanej będą w coraz większym stopniu przyjmować mieszane modele biznesowe wykorzystujące nowe technologie w celu dywersyfikacji nielegalnego finansowania i fragmentacji fizycznej obecności przestępczości zorganizowanej. Zjawisko to będzie stwarzać poważne niebezpieczeństwo dla osób fizycznych i legalnych przedsiębiorstw – i może potencjalnie prowadzić do przemocy, która podważy władzę rządów i zagrozi kontroli terytorialnej państw.

Przestępczość zorganizowana będzie wykorzystywać znacznie większy stopień zaawansowanych technologii, w tym cyberprzestępczość, która będzie dla niej coraz tańszym źródłem dochodów. Takie zagrożenia będą stawać się coraz bardziej niebezpieczne nawet dla liderów biznesu krajów i regionów rozwijających się. Trzeba mieć świadomość, że nowoczesne technologie będą doskonałym narzędziem dla zorganizowanych grup przestępczych w celu rozwijania swojej działalności w zakresie geograficznym. Dzięki technologii sieci przestępcze mogą rozprzestrzeniać nielegalną działalność, wykorzystując luki regulacyjne i egzekucyjne w zakresie prawa podmiotów państwowych. W niektórych sytuacjach ekspansja geograficzna zorganizowanych grup przestępczych będzie mogła również prowadzić

do przemocy politycznej, która podważy władzę rządów. W ciągu następnej dekady zwiększająca się niestabilność rządów niektórych państw i nieskuteczność rozwiązywania problemów społeczeństw mogą spowodować, że alternatywnymi rozwiązaniami problemów społeczno-gospodarczych staną się działania zorganizowanych siatek grup przestępczych. W sytuacjach ekstremalnych niektóre państwa mogą pośrednio wspierać przestępczość zorganizowaną lub stać się na nią podatne.

Korupcja może być dla wielu państw problemem, który przez całe lata będzie niszczycielski dla porządku prawnego i rozwoju społeczno-gospodarczego. Na przykład korupcja mogłaby skutecznie doprowadzić do kontroli węzłów transportowych, organów ścigania i części sektora publicznego przez zorganizowane grupy przestępcze (Europol, 2023a). To z kolei podważyłoby praworządność, zakłóciłoby konkurencję i jeszcze bardziej osłabiłoby wzrost gospodarczy, podważając zarówno zaufanie społeczne, jak i zdolności w zakresie egzekwowania prawa.

Zorganizowana przestępczość, prawdopodobnie będzie się dalej rozwijać w kontekście zwiększonej wielobiegunowości międzynarodowej i konkurencji geostrategicznej. Sytuacja międzynarodowa wymagająca poszukiwania rozwiązań na wysokich szczeblach międzypaństwowych może spowodować zmniejszenie zainteresowania problemami społeczeństw. Ewentualny powrót do rywalizacji wielkich mocarstw i renegocjacja stref wpływów będą najbardziej dotkliwie odczuwalne w krajach i regionach, które są niestabilne i dotknięte konfliktami. W takich przypadkach podmioty przestępcze będą również dążyć do zapewnienia sobie strategicznych korzyści albo z własnej woli, albo jako pełnomocnicy patronów państwowych.

Opierając się na tych ustaleniach, eksperci Haskiego Centrum Studiów Strategicznych podkreślają, że ogólna ewolucja w kierunku tego, co sprowadza się do (co najmniej) czwartego pokolenia przestępczości. Ewolucja ta sprawiła, że pierwsze pokolenie historycznych (około XIX wieku) grup przestępczych zdolnych do tworzenia lokalnych nielegalnych rynków utorowało drogę drugiemu pokoleniu, które w dużej mierze wyrosło z epoki prohibicji i powojennych czarnych rynków. Począwszy od lat siedemdziesiątych XX wieku, w kontekście nowoczesnego transportu i handlu międzynarodowego pojawiła się przestępczość zorganizowana trzeciej generacji, obejmująca transnarodową przestępczość, a także „super'' kartele (głównie

wyspecjalizowane w handlu narkotykami), z których najbardziej znane są w Ameryce Łacińskiej. Czwarte, a właściwie „następne" pokolenie przestępczości zorganizowanej charakteryzuje się zdecentralizowanymi, rozproszonymi, komórkowymi i skutecznymi sieciami, które są coraz bardziej osadzone w tkance społecznej. To pokolenie przestępczości zorganizowanej również łączy i zmniejsza dystans między różnymi dziedzinami, funkcjami, rolami i usługami na całym świecie. W tym przypadku możliwości strukturalne, próżnia polityczna i społeczna, luki prawne i regulacyjne, globalne rozwiązania finansowe, przestępcze łańcuchy dostaw i rynki detaliczne są niezmiennie połączone w złożony, zintegrowany, spiralny i samoregulujący się (szary) system gospodarczy. W ujęciu realnym doprowadziło to prawdopodobnie do ogólnego wzrostu względnej siły (politycznej), siły ekonomicznej i odpowiednio ogólnego zagrożenia ze strony przestępczości zorganizowanej, co w najbardziej znaczący sposób przejawia się w zasypywaniu i zniekształcaniu legalnych gospodarek oraz erozji formalnych systemów zarządzania i „międzynarodowego systemu opartego na zasadach" – który już teraz znajduje się w szybkim odwrocie na szczeblu państwowym.

Zdaniem ekspertów Europol-u, aby skutecznie zapobiegać rozprzestrzenianiu się nielegalnej działalności zarówno na rynkach geograficznych, jak i gospodarczych, powinno się zająć trzema kluczowymi obszarami:

- zdolnością do prania nielegalnych zysków,
- komunikacja, która umożliwia tworzenie rozległych siatek przestępczych,
- korupcją.

Podczas gdy ryzyko związane z przeciwdziałaniem inwigilacji musi być traktowane ostrożnie, demontaż szyfrowanej komunikacji może być radykalnym narzędziem do rozbijania międzynarodowych sieci przestępczych. Na przykład likwidacja narzędzia do szyfrowanej komunikacji EncroChat, powszechnie wykorzystywanego przez zorganizowane grupy przestępcze, doprowadziła do tej pory do 6 558 aresztowań na całym świecie (197 z aresztowanych to cele o wysokiej wartości) i skonfiskowania lub zamrożenia blisko 900 milionów euro w funduszach przestępczych (Europol, 2023b). Problemy wszystkich trzech obszarów można rozwiązać na wielu poziomach zarządzania, jednak to, jak to wykazują badania, przepisy

krajowe i lokalne, ma największy potencjał w zakresie stymulowania działań w zakresie ograniczania ryzyka i gotowości w odniesieniu do nielegalnej działalności gospodarczej.

Podsumowanie

Jednym z największych zagrożeń w dwuletnim i dziesięcioletnim horyzoncie czasowym, jest polaryzacja społeczna. Polaryzacja społeczna i pogorszenie koniunktury gospodarczej są postrzegane jako najbardziej powiązane ze sobą – a zatem najbardziej wpływowe – ryzyka w globalnej sieci ryzyka, jako czynniki napędzające i możliwe konsekwencje wielu rodzajów ryzyk. Należy przypuszczać, że w ciągu najbliższych lat wiele podmiotów rządowych na świecie będzie wykorzystywać dezinformację do dalszego pogłębiania podziałów społecznych i politycznych w państwach dla nich konkurencyjnych. Z tego tytułu należy się liczyć z pojawianiem się niepokojów społecznych i zamieszek. Zjawiska te mogą przybierać różne formy, od gwałtownych protestów i przestępstw z nienawiści po konfrontację obywatelską i terroryzm.

Należy przewidywać, że w wielu państwach wraz z podważaniem prawdy wzrośnie również ryzyko krajowej propagandy i cenzury. Prawdopodobne jest, że w odpowiedzi na dezinformację rządy niektórych krajów będą w coraz większym stopniu kontrolować przekaz informacji w oparciu o to, co uznają za „prawdziwe" oraz interpretować prawo wg „własnego uznania". Swobody związane z internetem, prasą i dostępem do szerszych źródeł informacji, które już teraz w wielu krajach zanikają, mogą przerodzić się w szersze represje wobec przepływu informacji w szerszym gronie krajów. W prognozach na najbliższą dekadę pojawia się wiele innych zagrożeń. Jednym z najpoważniejszych problemów stają się koszty utrzymania. Kolejnymi problemami będą najprawdopodobniej zjawisko inflacji i pogorszenie się koniunktury gospodarczej. Przypuszczać należy, że sytuacja ekonomiczna małych i średnich przedsiębiorstw oraz mocno zadłużonych krajów stanie się szczególnie trudna, a wiele rynków będzie bardzo wrażliwych na zmieniające się zawirowania kosztów pieniądza, szczególnie tych najbardziej podatnych na zagrożenia. Z dużym prawdopodobieństwem, w wyjątkowo trudnej sytuacji znajdą się kraje wrażliwe na zmianę klimatu lub podatne na konflikty wewnętrzne. Prawdopodobnie następować będzie wyraźna różnica

w obszarze rozwoju infrastruktury, inwestycji, handlu czy cyfryzacji tych krajów, a następstwem tych zjawisk będą niepokoje społeczne czy dalsza degradacja ich środowiska naturalnego.

Niebezpiecznym staje się rozwój sztucznej inteligencji (AI), szczególnie dla krajów, dla których to korzyści komercyjne i aspekty geopolityczne będą nadrzędne nad własnym interesem publicznym. Różnice w rozwoju cyfryzacji między krajami o wysokich i niskich dochodach doprowadzą do wyraźnej dysproporcji w dystrybucji powiązanych korzyści i zagrożeń, np. produkcji gospodarczej, klimatu, finansów, edukacji i ochrony zdrowia czy tworzenia powiązanych miejsc pracy.

W perspektywie 10-letniej w miarę równomierny postęp rozwojowy i poziom życia są niemożliwe. Rozwijające się kierunki rozwoju gospodarczego świata, środowiskowe czy nowe technologie prawdopodobnie umocnią istniejące wyzwania związane z mobilnością zawodową i społeczną, blokując jednostkom dostęp do dochodów i możliwości zdobywania kwalifikacji, a tym samym możliwość poprawy statusu ekonomicznego społeczeństw wielu krajów.

Brak możliwości ekonomicznych jest jednym z 10 największych zagrożeń w okresie dwóch lat, ale wydaje się, że w dłuższej perspektywie jest mniejszym zmartwieniem dla globalnych decydentów. Wysokie wskaźniki odpływu miejsc pracy – zarówno tworzenia, jak i likwidacji miejsc pracy – mogą doprowadzić do głębokiego rozdwojenia rynków pracy między gospodarkami rozwiniętymi i rozwijającymi się oraz w ich obrębie. Chociaż nie należy lekceważyć korzyści w zakresie wydajności wynikających z tych przemian gospodarczych, wzrost eksportu oparty na produkcji lub usługach może już nie oferować tradycyjnych ścieżek do większego dobrobytu dla krajów rozwijających się. Zawężenie indywidualnych ścieżek do stabilnych źródeł utrzymania wpłynęłoby również na wskaźniki rozwoju społecznego – od ubóstwa po dostęp do edukacji i opieki zdrowotnej. Wyraźne zmiany w umowie społecznej wraz ze spadkiem mobilności międzypokoleniowej radykalnie zmieniłyby dynamikę społeczną i polityczną zarówno w gospodarkach rozwiniętych, jak i rozwijających się.

Literatura

1. Agyemang, E., Giles, C. (2023). *Big government is back. How will we pay for it?*, The Financial Times. Pobrane z: https://www.ft.com/content/b7b7a315-46ce-483d-b374-5eff371aa30c?syn-25a6b1a6=1 (dostęp: 12.01.2026).
2. Bastrup-Birk, J., Frinking, E., Arentze, L., de Jong, E., Bekkers, F. (2023). *Next Generation Organised Crime Systemic change and the evolving character of modern transnational organised crime*, The Hague Centre for Strategic Studies. Pobrane z: https://hcss.nl/wp-content/uploads/2023/05/Next-Generation-Organised-Crime-HCSS-2023-V2.pdf (dostęp: 12.01.2026).
3. Cozzi, L., Motherway, B. (2021). *The importance of focusing on jobs and fairness in clean energy transitions*, International Energy Agency. Pobrane z: https://www.iea.org/commentaries/the-importance-of-focusing-on-jobs-and-fairness-in-clean-energy-transitions (dostęp: 12.01.2026).
4. D'Olier-Lees, T. (2023). *Renewable Energy Funding in 2023: A 'Capital Transition' Unleashed*, S&P Global. Pobrane z: https://www.spglobal.com/en/research-insights/featured/special-editorial/renewable-energy-fundingin-2023-a-capital-transition-unleashed (dostęp: 12.01.2026).
5. European Labour Authority. (2023). *Report on labour shortages and surpluses 2022* https://doi.org/10.2883/50704
6. Europol. (2023a). *European Financial and Economic Crime Threat Assessment 2023: The Other Side of the Coin: An Analysis of Financial and Economic Crime*. Pobrane z: https://www.europol.europa.eu/publications-events/publications/other-side-of-coin-analysis-of-financial-and-economic-crime (dostęp: 12.01.2026).
7. Europol. (2023b). *Dismantling encrypted-criminal EncroChat communications leads to over 6 500 arrests and close to EUR 900 million seized*. Pobrane z: https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/dismantling-encrypted-criminal-encrochat-communications-leads-to-over-6-500-arrests-and-close-to-eur-900-million-seized (dostęp: 12.01.2026).
8. LaRocco, L. A., Goldberg, N. R. (2023). *The iconic American hard hat job that has the highest level of open positions ever recorded*, CNBC. Pobrane

z: https://www.cnbc.com/2023/07/29/the-hard-hat-job-with-highest-level-of-open-positions-ever-recorded.html (dostęp: 12.01.2026).
9. Ragsdale, J., Hall, A. (2023). *The global impact of labor shortages across the construction-industry*, WTW. Pobrane z: https://www.wtw-co.com/en-ch/insights/2023/09/the-global-impact-of-labor-shortages-across-theconstruction-industry (dostęp: 12.01.2026).
10. United Nations Office on Drugs and Crime. (2023). *Global study on homicide 2023*. United Nations.
11. World Economic Forum. (2024). *The Global Risks Report 2024, 19th edition*. Pobrane z: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf (dostęp: 12.01.2026).
12. World Economic Forum. (2023). *Future of Jobs Report 2023*. Pobrane z: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf (dostęp: 12.01.2026).